

ZWIJGEN OF VERSTOMMEN Job 42,1-6

I

“Heb je dienst?”, vraag ik de vriend die even langs komt bij me, net terug van een patient bij wie hij geroepen is. “Nee”, zegt hij, “maar de centrale drong nogal aan: het zou heel goed zijn als u zelf even kwam!” En omdat hij weet dat men van zijn goedmoedigheid nooit misbruik maakt, gaat hij naar de patiente met wie hij veel leed gedeeld heeft. En binnenkomend bij haar vallen zomaar woorden uit zijn mond: “Maar meïssie toch..., wat zit jij hier toch te lijden...” “En terstond”, vertelt hij me, “begint ze diep vanuit haar buik te huilen, een schokkend huilen”. De mens kent vele soorten huilen, maar geen huilen is zo bevrijdend als dit schokkende huilen. Alsof in één keer een prop door de leidingen schiet. En ik kijk voor mijn besef plotseling door het boek Job heen, bezig met deze laatste verzen. Deze kostbare regels aan het eind die van een intimiteit blijk geven..., een innigheid waar al die eenenveertig hoofdstukken die er aan vooraf gaan naar hebben gehunkerd: “alleen van horen zeggen kende ik U, nu heb ik gezien met eigen ogen”. Ik zie ze als een schokkend huilen, deze regels. Als een reiniging, zo intens, dat er niets meer gezegd hoeft te worden. Nabijheid is het hele verhaal...

Is er buiten de menselijke ervaring, zoals dit voorval, iets te begrijpen over de verhouding van Job en God? Ik geloof van niet. Wij zouden de schrijver van dit dramatische gedicht onrecht doen, deze dichter die zelf de afgrondelijke diepte van de werkelijkheid moet hebben ervaren en die eindeloos op zoek was om het onderscheid te leren tussen tragiek en schuld, een tragiek die aan alle schuld vooraf gaat. Wie deze schrijver is weten wij niet. Maar het staat vast dat hij model staat voor ieder mens in wie denken prakkezeren wordt. En die met alles in zichzelf in de knoop raakt. Tot en met God. Nu die prop door de leidingen is, kunnen wij hem beter ontleden. We komen straks weer terug bij deze kostbare ervaring van aanwezigheid. Wat is dat toch in een mens, dit zich afpijnigen, dit rondtollend denken? Dit piekeren dat zegt “heb ik dan iets verkeerd gedaan?”, deze kwelling die om inzicht smeekt. Ik wil een omweggetje maken in dit gebied teneinde ons eigen innerlijk beter te verstaan. Ons innerlijk dat lijkt op een medaille met twee kanten.

II

Het boek Job is van omstreeks 300 voor onze jaartelling. Van de achtergronden van dit werk is weinig bekend. Het boek heeft aan de ene kant de kleur van de Griekse wereld van die dagen, en aan de andere kant de bijbelse. Je hoort hier tal van echo's van hoe de oude Grieken het lijden begrepen. De Griek beschouwt zichzelf als een met ratio begiftigd wezen, levend in de natuur. Hij beschouwt de tijd als een cirkel. Zoals de seizoenen komen en gaan, is de mens als het ware gevat in de cirkel van een eeuwige herhaling, de nooit eindigende terugkeer van steeds weer hetzelfde. Maar zodra het over lijden gaat, raakt men in de cirkel gevangen. En wij zijn allemaal door dit voelen en denken bepaald. Het zit als het ware op onze harde schijf; wissen kunnen we het niet. Zoals het bijbels perspectief waarover dadelijk meer ook onuitwisbaar in ons innerlijk schuilt. Het boek Job is naar deze Griekse kant een gevangenschap in denken, in verklaringen, in een rede die vastloopt. Kijk naar de drie vrienden van Job met hun kurkentrekkerlogica: “als jij lijdt, dan móet jij wel gezondigd hebben!” Alles heeft immers een oorzaak in de cirkel, de cirkel waaruit ten leste zoals in veel Griekse tragedies, de zelfdoding nog als enige uitweg geldt. Ja, Job heeft alles in huis om suïcidaal te worden. Er zijn tal van voorbeelden in de literatuur waarin het verhaal in de definitieve verstomming eindigt. Zoals bijvoorbeeld gebeurt in de opera Otello van Verdi die ik eens zag, naar een verhaal van Shakespeare. Otello denkt dat zijn vrouw is vreemd gegaan. Otello wordt verteerd door jaloezie. Ook hier zijn er vrienden in het verhaal. Maar anders dan de vrienden van Job die “rook maken” en aan zijn vastlopen bijdragen, proberen hier in de opera Otello de vrienden helder inzicht te verschaffen en een uitweg te bieden. Zij zeggen immers tegen Otello dat zijn vrouw niet ontrouw was. Otello blijft erbij en hij vermoordt zijn

vrouw. Maar pas na de moord op haar komt hij er achter dat de vrienden gelijk hadden en dat zij niet was vreemd gegaan. Nu resteert voor Otello alleen nog de zelfmoord. Schitterende muziek, deze sterfscène. Als je dramatisch-muzikaal indruk wilt maken, moet je een Grieks getoonzet verhaal kiezen. Niet een bijbels! Want alleen in het Griekse drama stort men zich ten leste in de afgrond. En zelfs vrienden kunnen het niet meer verhinderen...

III

Terug naar Job nu. Job is kantje boord. Er hoeft maar dít te gebeuren of Jobs leven eindigt op eenzelfde manier. Maar hier in het slot wordt het drama afgewend. Dit slot is voluit bijbels. Want waar het Griekse denken over het lijden een cirkel is zoals de tijd een cirkel is, is het bijbelse denken en voelen over de tijd een lijn, een lange lijn in de tijd met heden, verleden en toekomst. En in plaats van de val in de afgrond zie je hier de doortocht: we gaan niet óm de zee heen, we gaan er dwars dóórheen. De andere kant van de medaille. Zo hangen wij als mens dikwijls tussen aan de ene kant verplettering, afgrond, volledig vastlopen, en aan de andere kant doortocht, vertrouwen winnen in het gaan... Ternauwernood is het boek Job hier aan het eind een bijbels boek. “Van horen zeggen had ik van U vernomen, maar nu heb ik U gezien...” Wat heeft Job dan gezien? Hoe kan deze aanwezigheid van God nu zo betrouwbaar zijn na alle debatten, dat de prop in één keer door de leidingen schiet? Het is alsof in Job onverhoeds alles wat er aan vooraf gaat begint te klikken. Ineens pakt het inzicht dat deze God niet een soort Griekse godheid is, een opperwezen dat onbewogen is onder het lijden van de mens, maar dat deze God de Nabije is, de omarmende, liefdevol Aanwezige..., die alle monsters van de menselijke tragiek en van de chaos in de ogen heeft gezien. ... Zoals Hij met het volk was dat door de zee trok, al voelde men zich zeer verlaten. Het klikt nu definitief in hem: “de Eeuwige heeft alles gezien..., dan heeft Hij ook mijn lijden gezien, dit intense lijden dat er is en waaraan ik niet schuldig ben ...” Ik kan hier alleen nog de taal van mijn kindertijd gebruiken: “Maar menneke, menneke toch, wat zit jij te lijden...” Want als er naast de tranen nog taal rest in deze nabijheid, is het alleen nog de taal van de kindertijd, zo volstrekt voelbaar, zo dichtbij en nog vóór alle redeneren en denken...

En twee weken voor Pasen, vandaag op Passiezondag, valt vanuit dit alles een helder licht op het lijden van Jezus, die net als Job - niets menselijks is hem vreemd! - die God-in-het-algemeen lijkt aan te roepen vlak voor hij definitief lijkt te verstommen: “Mijn God, mijn God, waarom heb jij mij verlaten?” Om later alleen nog, zoals Lucas schrijft, uit te roepen “Pappie, Pappie, in jouw handen...!” Zijn allerintiemste naam voor de Aanwezige... En dan volgt zwijgen. En het zwijgen verschilt van het verstommen doordat het weet heeft van liefde! Alsof hij zich opgevangen voelt, want de Eeuwige heeft ál het lijden reeds gezien.

En ineens begrijpen wij waarom ergens in de eerste eeuwen al de oude geloofsbelijdenis alsnog werd opengebrouwen, om tussen Jezus' lijden en opstanding in alsnog toe te voegen die wonderlijke zinsnede “die is nedergedaald ter helle...” Hij heeft in de hel binnengekeken... Hij heeft de hel zelfs bezocht. Zwijg dus, maar verstóm niet, leef in vertrouwen: de Levende heeft al ver vóór jou uit alle oertragiek, die voorafgaat aan schuld en dus aan goed en kwaad, in de ogen gezien...

“En toen?”, zei ik tegen mijn vriend. “Ik ben nog een tijdje stil bij d'r blijven zitten... maar ik heb de familie wel gezegd dat ze verdomme de rotzooi in het huis eens moesten opruimen...”

Pieter van Hoof 29-III-09 Gelezen: Job 42,1-6; Gerrit Achterberg: het gedicht “Job”.